

סקירת ספרים

The Mourning News: Reporting Violent Death in a Global Age.

Tal Morse, Peter Lang. 267 pages.

מוטי נייגר*

במפנה המאה פרסמה סוזן מולר (Moeller, 1999) את ספרה *Compassion Fatigue*, העוסק בשאלה כיצד מסקרת התקשורת את ארבעת פרשי האפוקליפסה: מחלות, רעב, מלחמה ומוות המוני. לצורך כך היא מזכירה את המשוואה הידועה אותה אנו, חוקרי התקשורת, מזכירים בשיעורי עיתונות: "כבאי אחד מת מברוקלין שווה חמישה שוטרים אנגלים, השווים לחמישים ערבים מתים, השווים לחמש מאות אפריקאים" (עמ' 22). מולר מכנה את ההשפעה שיוצר הסיקור התקשורתי של מקרי מוות "לְאֹת החמלה": אנו רואים כל כך הרבה מקרי מוות על המסך שלנו, עד שליבנו גס ואנו עייפים מלחוש קרבה ואמפתיה לאלו הסובלים מול עינינו. למרות שיוכל נח הררי הבטיח לנו שבמאה ה-21 המין האנושי הולך ומנצח את מקרי המוות ההמוני, הרי שמקרים אלו ממשיכים – במגבלות המשוואה שצוינה בראשית הדברים – לתפוס מקום בחדשות הטלוויזיה שלנו.

בשעה שנכתבת סקירה זו, עומדים הכוחות הטורקים ויורים ללא הבחנה בכורדים. חלק מן התמונות זוכות להיות משודרות ולעורר אהדה במנהיגי העולם, המנסים להיחלץ לעזרתם. ועדיין הפרספקטיבה, כצפוי, היא הפרספקטיבה המערבית. האם עייפנו מלראות את המראות הללו? האם אנחנו מתאבלים על הקורבנות? מי ראוי שיתאבלו עליו? ספרו המעניין של טל מורס מפגיש בין המוות לבין התקשורת, וממשיך בכך מסורת של חוקרים, שתרמו – הן בהיבטים תיאורטיים הן בהיבטים תיאוריים תוך בחינת מקרי בוחן – להבנת מקומה של התקשורת בסיקור מקרי מוות המוני. בין הרעיונות שעמדו בתשתית מחקרו, היוצא מגישת התקשורת כתרבות, ניתן להזכיר מושגים כדוגמת עדות (witnessing), טקסים (ובכללם אירועי מדיה), זהות, קוסמופוליטיות (ולאומיות), תיווך המדיה (mediatization), מוסר והתבוננות אתית בתקשורת, מרתון טרור, סבל מרחוק (distant suffering), צילומים של גוועים ("about-to-die") ועוד. מושג, העומד ביסוד המחקר הנוכחי, הוא Grievability, אותו הציעה ג'ודית באטלר. קשה לתרגם מושג זה (אולי האבלות? אולי סיבולות, קרי הסיבולת של הסבל?), והוא נוגע בהיבטים המוסריים והפוליטיים של היכולת לשאת את הסבל ולהתמודד עם האבל. מורס בונה על התשתית העשירה הזו ותורם לה, תוך שהוא עוקב אחר האופן בו מדווחות החדשות על אירועים בהם מצאו רבים את מותם, תוך התמקדות בשלושה אירועים – מנורבגיה, ישראל והאיטי – שזכו לסיקור בינלאומי נרחב וכפי שדווחו בשתי רשתות טלוויזיה על-לאומיות (transnational), אל-ג'זירה באנגלית ו-BBC World News.

בשונה מספרים מונוגרפיים אחרים, הספר בנוי מתשעה פרקים שלכל אחד מהם סיכום וביבליוגרפיה משלו. מחד גיסא, זהו יתרון לספר הרואה אור בעידן הנוכחי, בכך שאת חלק מן

* פרופ' מוטי נייגר (motti.neiger@biu.ac.il) הוא חוקר בבית הספר לתקשורת באוניברסיטת בר-אילן

הפרקים אפשר לקרוא כפרק בודד מתוך התזה הכללית גם מבלי לקרוא את הספר המלא. מאידך גיסא, למי שקורא את הספר במלואו, יש חזרות ומבנה דידיקטי לפיו כל פרק מסתיים במסקנות. מבנה זה מתאים לעבודת דוקטור ממנה נבע החיבור, ופחות הולם ספר מחקר.

אציג בקצרה את מבנה הספר ומכך תתברר גם עבודת הבנייה המחקרית שעמדה בבסיסו: הפרק הראשון עוסק במושגים "סולידריות" ו"טקסים תקשורתיים" ובתפקידם בכינון קהילה באמצעות חיבור למושגי יסוד בתקשורת ובסוציולוגיה. זאת, תוך הדגשת החשיבות של התקשורת ביצירת לכידות ושותפות. הפרק השני עוסק בטקסים של מוות ובתפקידים של התיווך (mediatization) שלהם בעידן הגלובלי בעזרת שימוש במושג "אירועי מדיה". הפרק השלישי עוסק בחיבור שבין דיווח על משברים גלובליים והאידיאלים של הקוסמופוליטיות, תוך הצגת המסגרת להשוואה בין ערוצי טלוויזיה על-לאומיים מערביים (BBC) ושאינם-מערביים (אל-ג'זירה).

המסגרת האנליטית של הספר נפרשת בפרק הרביעי, בו מציע מורס עיון במושג grievability. במהלך הדיון במושג זה עולות שאלות, הנוגעות לתיווך הסבל ולעדות לו ומכאן לאתיקה של האחריות על מקרי המוות: אחר מי ראוי וצריך להתאבל ואחר מי לא? החיים של מי שווים ושל מי שווים פחות? לטובת מי צריך לפעול ואת מי לגנות? על מנת להביא את התיאוריה לניתוח למעשה של פריטי חדשות טלוויזיוניים, מציע המחבר ארבעה צירי ניתוח משותפים: הדרכים בהן מובנים המתים כבני אדם; אופני יצירת זמן-מרחב המשותפים לקורבנות ולצופים; הפקת טקסט העדות; והפנייה לממדים האתיים של האירוע. ארבעה צירים אלו הם ה-analytics of grievability, המשמשים ככלי ניתוח של משמעות האבל והסבל מתווכי התקשורת. נראה שאפשר ליישם כלים אלו באירועים שונים של סיקור מוות המוניים בתקשורת; ומכאן שהם מהתרומות החשובות של ספר זה.

שלושת הפרקים הבאים מתמקדים במקרי הבוחן בהם מתבונן הספר: הפרק השישי עוסק במתקפות הטרור של אנדרס ברינג בריוויק בנורווגיה בשנת 2011 בהן נהרגו 77 בני אדם ובכללם 69 נערים במחנה קיץ. אחת המסגרות התיאורטיות לניתוח המקרה היא ניתוח כיסוי האירוע כמרתון אסונות (כפי שהציעה תמר ליבס), בו החיבור בין הקורבנות לצופים נעשה על בסיס הדמיון ביניהם כך שנוצר אבל אמפתי (empathising grief). הפרק השביעי עוסק במלחמה בעזה בשלהי 2008 ובראשית 2009 (מבצע "עופרת יצוקה"), בה נהרגו כ-13 ישראלים ולפחות כ-1,100 פלסטינים. הפרק מנתח כיצד מלחמה כאירוע מדיה נקשרת בשני סוגי אבל אותם מציע המחבר: אבל שיפוטי (judicial grief) ואבל מגנה (condemnatory grief). הראשון, המשוך ל-BBC, מציע את העובדות לצופים אך אינו מסיק עבורם את המסקנה לגבי האשמה; ואילו השני, המשוך לאל-ג'זירה, מחבר את האבל עם גינוי חריף לצד הישראלי. הפרק השביעי עוסק במקרה של רעידת האדמה בהאיטי בשנת 2010, בה נהרגו למעלה מ-230 אלף בני אדם ועוד כרבע מיליון נפצעו ולמעלה ממיליון איבדו את ביתם. הסיקור של האירוע מציע סוג אבל נוסף, moving grief, שהדו-משמעות באנגלית פועלת בו: זהו גם אבל מרגש ונוגע-ללב, והוא גם אמור להניע לפעולה ולהביא לסיוע בינלאומי. בניתוח שלושה מקרים שונים בתכלית אלו מאלו הן במספרי ההרוגים והן בסוג האירוע – האחד

מתקפת טרור של בודד, השני מבצע צבאי של מדינה והשלישי אסון טבע – עושה מורס שימוש בארבעת צירי הניתוח שנזכרו קודם לכן, ועומד על הדמיון והשוני בין אופני הסיקור במקרים השונים.

לאחר שלושת הפרקים בהם נסקרים מקרי המבחן, חוזר מורס אל רובד המאקרו, אל הניתוח התיאורטי, ומציע בפרק האחרון של הספר טיפולוגיה של האבל המתווך, הנקשר למושגים כגון אמפתיה ואחריותיות. סיכום זה בוחן את האפשרות לסולידריות גלובלית, תוך התייחסות לשני הצדדים של המטבע: האשליה של הקוסמופוליטיות וההבטחה שהיא מגלמת. המילה "סולידריות" מופיעה בספר כ-280 פעמים, ואכן נראה שמורס מבסס את הטענה הנוגעת לכוחה של הטלוויזיה לקרוא לסולידריות גלובלית ולהכרה בפנים האנושיות של הסובלים. יחד עם זאת, כפי שעולה בבירור במקרה של המלחמה בעזה, נראה שהמסרים האתיים והפניית האחריות אינם זהים בערוצים בינלאומיים שונים. כלומר, הקריאה לסולידריות נעצרת בקריאה עצמה, ואינה מובילה בהכרח לפעולה או למסקנה מעשית.

כאשר מתבוננים במבנה המורכב של הספר, אפשר להבין מדוע קובע מורס בראשית ספרו כי המחקר הזה שונה מחיבורים אחרים על תקשורת ומוות, "שרובם התמקדו בתפקיד התקשורת מפרספקטיבות של חקר עיתונות ותקשורת פוליטית, בעוד שספר זה מציע גישה סוציולוגית ואנתרופולוגית רחבה יותר כדי לבחון את המקום של המוות והתקשורת בארגון החיים החברתיים בעידן הגלובלי" (עמ' 4). אכן, המסגרת התיאורטית המבוססת שמציע הספר יחד עם כלי הניתוח שהוא מספק לבחינת המקרים נותנים תמונה מקיפה על האופן שבו מטפלת התקשורת במוות של המונים. בצד הכלים החשובים המוצעים כאן, אדגיש כי הניתוח של שלושת המקרים מתבסס על התבוננות בשלושה-ארבעה פריטי חדשות טלוויזיוניים מכל ערוץ בכל אחד מהאירועים (כך, לדוגמה, מתוך 23 ימי מבצע "עופרת יצוקה" נדגמים שלושה פריטים מה-BBC ושלושה מאל-ג'זירה). מצד אחד, מיקוד זה מאפשר ניתוח לעומק של הפריטים הנבחרים והדגמה מצוינת לכוח של המסגרת האנליטית שהציע ולאפשרויות שהיא מספקת לחוקרים להתבוננות בטקסטים מולטימדיאליים (דהיינו, שיש בהם יותר מאופן הבעה אחד, כמו חדשות הטלוויזיה בהן יש שילוב של תמונה, קול, כיתוב וכדומה). מצד שני, ניתוח כזה מחייב זהירות, כשהוא עוסק בהכללות ובתקפות של טענות מספריות כמו: "שני אחוזים מתוך הקטעים המשודרים שנבחנו הציגו סבל ישראלי; 12 שניות מתוך 8 דקות ו-21 שניות" (עמ' 122, בהתייחס לסיקור של ה-BBC את המלחמה בעזה).

שאלה אחרת העולה מהתבוננות בקורפוס המחקר נוגעת במיקוד של ניתוח הפריטים הטלוויזיוניים, בשעה שאנו נמצאים בעיצומו של העידן הדיגיטלי. נכון שלטלוויזיה בכלל, ולטלוויזיה בשידור חי בפרט, יש משמעות חשובה בדיווח על אירועים בינלאומיים בהם נפגעים רבים; אך לחדשות ברשת כמו-גם ברשתות החברתיות יש נוכחות משמעותית ורבים צורכים מידע על אירועים באמצעותם. כדאי היה להתייחס לכך ביתר הרחבה במחקר הרואה אור בשלהי העשור השני למאה ה-21. עניין אחר הוא השאלה האם אין החיפוש אחר סולידריות אנושית וקוסמופוליטיות דווקא בערוצים בינלאומיים דומה לחיפוש של שיכור אחר מפתחות המכוננית שלו דווקא מתחת לפנס הרחוב שמתחתיו חנה (המשל שאול ממייקל

שדסון שהתייחס לחוקרי זיכרון קולקטיבי, המחפשים את הבניית הזיכרון דווקא בימי הנצחה? יתכן שהשוואה גם לערוצים לאומיים, ולא רק התבוננות בערוצים על-לאומיים, הייתה מסייעת להבנת האופן בו סולידריות אנושית מושגת. כל אלו אינם באים לפגום בהערכתי לספרו החשוב של טל מורס, אלא רק להציע נקודות מחשבה לקראת ההמשך. המסגרת התיאורטית הרחבה שפרש, התרומה להרחבת התיאוריה במושגים שחידש, וכלי הניתוח החדים והיישום שלהם שהוצעו – כל אלו בוודאי ישמשו את חוקרי התקשורת משלל עמדות מחקריות כדי להבין ולהתבונן באופנים בהם התקשורת מטפלת בסיקור של מוות המוני.

רשימת המקורות

Moeller, S. D. (1999). *Compassion fatigue: How the media sell disease, famine, war and death*. New York: Routledge.